

EL DEBAT ENTRE ALIADÒFILS I GERMANÒFILS A LA PREMSA LOCAL DEL VENDRELL (1914-1918): UN REFLEX A TRAVÉS DEL SETMANARI PENEDESENC “EL BAIX PENADÈS” (i II)

Alejandro Acosta López

RESUM

La neutralitat oficial de l'Estat espanyol no va evitar que l'impacte de la Primera Guerra Mundial (1914-1918) entrés a la nostra societat. Ben aviat, l'opinió pública espanyola i catalana es van dividir entre els aliadòfils, partidaris de les potències democràtiques, i els germanòfils, favorables a una victòria dels imperis centrals. A Catalunya, el pensament polític catalanista d'esquerres va saludar la guerra europea com una oportunitat perquè, amb la desitjada victòria de França i Anglaterra, s'impel·lís una renovació democràtica de l'Estat i s'assolís per fi la satisfacció dels anhels de llibertat catalans, concretats en una autonomia política. En aquesta segona part de l'article es pretén resseguir i recuperar detalladament les posicions defensades en els articles que feien referència a la Gran Guerra al setmanari penedesenc El Baix Penadès, una publicació de caràcter local i comarcal molt propera al partit UFNR. Aquest seguiment permetrà visualitzar amb quines lectures de la guerra i dels bàndols en lluita van poder connectar els lectors del Vendrell, així com la implicació de la premsa local en qüestions que anaven més enllà de la realitat penedesenca.

ABSTRACT

The official neutrality of Spanish State did not avoid that the impact of the First World War (1914-1918) entered in our society. Very soon, the Spanish and Catalan public opinion were divided between aliadophiles, those in favour of democratic powers, and germanophiles, people favourable to a victory of Central Empires. In Catalonia, catalanist left-winged political thinking greeted the European war as an opportunity because, with the wished victory of France and England, a democratic renewal of the State was promoted. Eventually, the satisfaction of Catalan yearning for freedom was concretised in a political autonomy. The second part of the article intends to research and retrieve in detail the positions defended about the Great War in the weekly Penedès newspaper El Baix Penadès, a local and regional publication very close to the political party UFNR. This study would enable you to visualize with which readings of war and of the groups in fight could connect the readers of El Vendrell as well as the implication of local press in questions that went beyond the reality of the Penedès.

NEUTRALITAT O INTERVENCIÓ A 'EL BAIX PENADÈS'

Com vàrem veure anteriorment, *El Baix Penadès* era fidelment favorable al catalanisme d'esquerres i republicà de la UFNR, partit que era el màxim rival a Catalunya de la conservadora Lliga Regionalista. Per això mateix, la postura reflectida a *El Baix Penadès* respecte a la neutralitat o intervenció espanyola en la Gran Guerra es va adscriure poderosament als postulats defensats per la Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR), que, recordem-ho, en un primer moment va anar a favor de la neutralitat per després anar exposant, paulatinament, una clara simpatia per les potències aliades, especialment després de la batalla del Marne.

Primerament, però, cal assenyalar que la contesa europea no va ser en absolut un tema central a *El Baix Penadès*; malgrat que, com hem indicat, el setmanari amb nucli al Vendrell dedicava habitualment la seva primera pàgina a assumptes de política no circumscrits al districte del Vendrell. La major part d'aquests assumptes giraven en l'òrbita dels esdeveniments del catalanisme d'esquerres (reunions, assemblees, comentaris d'articles destacables apareguts a *El Poble Català*, mort de personalitats polítiques d'esquerra...) o en l'òrbita de la crítica a la situació política d'Espanya, i sobretot reflectien les molèsties del sentir catalanista davant, *ad exemplum*, les *desconsideracions* polítiques envers Catalunya. La guerra europea va aparèixer en *El Baix Penadès* en algunes ocasions, però aquest fet no vol dir que fos un assumpte tractat amb freqüència: en els 225 exemplars d'*El Baix Penadès* apareguts coetàniament a la Gran Guerra (1914-1918) – des del número 436, corresponent al dia 1 d'agost del 1914, que anunciava queixosament, i amb paüra, la declaració de guerra de l'Imperi Austro-Hongarès a Sèrbia, fins al número 661, del 16 de novembre de 1918, que recollia la victòria de França i els països aliats – el tema de la Gran Guerra va aparèixer en uns 40-45 exemplars. La major concentració d'exemplars que reservaren espai a la gran contesa europea es troba en els mesos de la segona meitat del 1914. Aquestes xifres demostren que la contesa europea va ser un conflicte tingut en compte a *El Baix Penadès*, però no va ser un tema que desplaçés en centralitat altres de més propers a Catalunya i Espanya.

Això no vol dir, no obstant, que *El Baix Penadès* no mostrés una ferma posició sobre el conflicte. Respecte a la neutralitat oficial, *El Baix Penadès*, en un primer moment, va semblar donar-hi suport, d'acord amb els partits polítics en general i la UFNR en particular, i amb la intel·lectualitat i la societat catalana i espanyola. La primera vegada que es va fer referència a la neutralitat

espanyola a *El Baix Penadès* va ser a les acaballes d'agost del 1914. El diari *La Publicitat* havia indicat que es deia que Jaume Carner i Romeu estava d'acord amb les declaracions fetes pel republicà radical Alejandro Lerroux sobre la necessitat d'intervenció d'Espanya en el conflicte. *El Baix Penadès*, abraçant al seu benivolgut diputat de la UFNR, afirmava que la neutralitat, segons aquest, *s'havia de conservar a tota costa, i procurar treure'n ventatges [...]. Això és lo que pensa'l senyor Carner respecte a la neutralitat.*¹

Resulta curiós que *El Baix Penadès* dediqués la primera notícia de la primera pàgina d'aquest exemplar a desfer qualsevol dubte del compromís pel que feia a la neutralitat oficial per part de Jaume Carner i Romeu, el prestigiós diputat pel districte del Vendrell sempiternament defensat. És perceptible com en aquells moments primigenis la demostració de les filies incipients encara resultava un tabú polític. Existia en l'ambient polític i ideològic un sentit respecte per la neutralitat. Aquest ambient era perfectament perceptible a *El Baix Penadès*, que va córrer a salvaguardar Carner perquè no se l'acusés d'intervencionista, quelcom que en els primers mesos de la guerra es percebia com a perillós. En aquells moments la neutralitat s'acceptava, s'entenia i majoritàriament es compartia, de la mateixa manera que es compartia la interpretació generalitzada de la neutralitat com una irremeiable vergonya a superar, una mena de claudicació forçosa. El sentiment de vergonya i de frustració interna davant la neutralitat va quedar ben palès a les pàgines d'*El Baix Penadès*, que, d'una manera lleugerament irascible, va escriure, amb motiu de la intervenció de la República de Portugal en la guerra:

*Alguns periodistes pobres d'esperit, davant les noves de l'inter-venció de Portugal en la guerra europea, han volgut fer brometa. I han retret altre cop aquell xisto tant vell dels peus de cavall. Sols l'inconsciència i la manca de pudor d'aquests periodistes, pot explicar la brometa de que parlem. L'intervenció de Portugal, vindrà a demostrar que la simpática República está en condicions de movilitzar un cós d'exércit i de dur-lo a la línia de batalla. Mentrestant l'Estat a que pertanyen els bromistes no és capaç de movilitzar en serio ni mig batalló, malgrat tenir quatre vegades més en coses de guerra.*²

¹ El Sr. Carner i la neutralitat", *EBP*, 29-8-1914, p. 1.

² "Podem burlar-nos del veí!", *EBP*, 24-10-1914, p. 2.

A la fi d'aquell mateix mes, en el setmanari apareixia reproduït un llarg article de Marcel·lí Domingo, diputat de la UFNR que durant la Segona República ocuparia diverses carteres ministerials. Domingo va fer un dels més punxants i esquinqadors, escrits sobre el perquè de la neutralitat oficial d'Espanya. El discurs de Domingo estava entelat de tristesa, ràbia i impotència i en última instància era una continuació de la retòrica crítica que des de feia anys havia exercit el catalanisme d'esquerres envers la hieràtica Espanya de la Restauració. Domingo va comprendre la neutralitat, com molts en el seu temps, com la vergonyosa necessitat d'una nació que no estava a l'altura d'Europa. La seva postura per tant, com la d'Unamuno per exemple, era la modelada per l'íntim desig que Espanya hagués intervingut en la guerra i nohagués restat aïllada d'aquella crucial contesa històrica. Comprenia, en fi, que si Espanya no intervenia en la guerra era perquè no podia, perquè era una nació morta. Malgrat que no podem reproduir íntegrament l'article del polític taragoní, n'exposem alguns fragments:

Per què Espanya, doncs, permaneceix neutral? Per falta de preparació. Per desconcert interior. Per manca d'organismes aptes per lluitar. Per indefensió. Per miseria. Per impotència. ¿Què vol dir tot això? Vol dir que Espanya no és una realitat nacional, no és un poble format, no és una societat europea. Vol dir que ha de crear-se una realitat, que ha de formar-se aquest poble, que ha d'aixecar-se aquesta societat. Vol dir que aquests pobles que lluiten están, per llur riquesa, per llur política, per llurs organismes militars, en el segle XX. I nosaltres, no. (...) No són del segle XX nostres escoles, en edificis esquistats, ruïnosos; no són del segle XX nostres Universitats, amb professors i mètodes de l'edat de pedra; no són del segle XX nostres camps erms o en secà o produint una hectàrea la quinta part de lo que produeix una hectàrea a França o a Anglaterra; no són del segle XX nostres Municipis, sens independència econòmica, lligats a un caciquisme lladre; no són del segle XX nostres tribunals de justícia, nostra Iglesia, nostre Parlament, nostres costums. Ha d'aixecar-se Espanya al segle XX; ha de reconstituir-se, ha de europeïzar-se. (...) Perque l'ànima d'Espanya, en aquest moment que desitja salvar-se, sent lo que no senten els seus polítics; no sent, en absolut, res de lo que'ls seus polítics senten. I si aquests polítics són la veu de la Corona, la Corona i'l poble no senten lo mateix. Són dos pols oposats. Són dos sentiments distints. Són dos línies divergents. Són dugues visions distintes de la

*realitat. [...] Incompetència en els de dalt; desconfiança en els de baix. ¿Qui aixeca això?*³

Aquest era el diagnòstic que Marcel·lí Domingo feia de la neutralitat espanyola i de la ruïnosa situació d'Espanya. L'explicació de la neutralitat espanyola es trobava en l'estat general d'endarreriment en què estava immers el país. Resulta nítidament perceptible la il·lació estreta de la reflexió de Domingo amb la dels intel·lectuals espanyols del regeneracionisme de l'època, que a Catalunya va tenir cert arrelament, sense oblidar igualment que el catalanisme *per se* assenyalava constantment la necessitat que tenia Espanya de modernitzar-se. Les idees de Domingo coincidien estretament amb les de Joaquín Costa: com l'aragonès, Domingo posava èmfasi en l'endarreriment d'Espanya i la necessitat de modernitzar i millorar la instrucció i el camp i, igualment, valorava la idea d'Europa com una idea de progrés, modernitat i tècnica.⁴

Per a Domingo, com Costa, en definitiva, la solució als problemes d'Espanya venia marcada per l'europèitziació: només quan Espanya s'aproximés a Europa, la vella nació abaltida, el Quixot entre teranyines i pols, desbordaria vida de nou. Mentre no s'europèitziés, Espanya no podia fer altra cosa que romandre neutral en els grans conflictes europeus i al marge de les dinàmiques universals. La posició de Domingo és perfectament identificadora de la posició d'*El Baix Penadès* sobre el conflicte: en cas contrari, *El Baix Penadès* no hagués reproduït l'article en primera pàgina.

El Baix Penadès, amb el pas dels mesos, va anar defensant la causa aliada. Malgrat això, van aparèixer en el setmanari alguns –pocs i aïllats– articles molt poc inclinats a la intervenció. Aquest és el cas d'un text d'un català que va residir temporalment a Alemanya fins que va començar la Gran Guerra, S. Esvertit, que va ser denunciat a les autoritats alemanyes pels articles que va escriure a *El Baix Penadès*. El maig del 1915, Esvertit seguia dient: “Amb tot, no'm priva de dir que soc partidari de la neutralitat d'Espanya”.⁵ Un altre exemple el trobem en un article redactat per Antoni Font el juliol de 1915. En l'article, Font identificava la causa de la Gran Guerra amb els interessos eco-

³ M. DOMINGO, “El perquè de la neutralitat d'Espanya”, *EBP*, 29-5-1915, p. 1.

⁴ F. ABBAD RÍOS, “Joaquín Costa y la polémica sobre el problema de España”, *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 6/1 (1951), pp. 101-124.

⁵ S. ESVERTIT, “Denunciat”, *EBP*, 8-5-1915, p. 2.

nòmics anglesos, i afirmava que el Regne Unit de la Gran Bretanya i Irlanda pretenia copejar l'Imperi alemany perquè la poderosa maquinària industrial alemanya no pogués competir amb l'anglesa, que així no tenia rival. Per aconseguir el cop, l'astuta Gran Bretanya havia alimentat les flames del rancor a França, recordant-li la derrota humiliant de Sedan i incitant a França es venjar-se i procurar recuperar les províncies perdudes d'Alsàcia i Lorena. Mentre el Regne Unit observava com els seus competidors s'enfrontaven i s'afeblien mútuament, aquest aconseguia el seu objectiu de mantenir l'hegemonia mundial. Font defensava que Espanya no s'havia d'immiscir en la guerra, ja que només li comportaria enfonsar-se en el temporal que Gran Bretanya i la seva ambició havia encoratjat. És per això mateix que Font s'oposava tant als aliadòfils com als germanòfils, i els considerava una espècie d'àngels de la discòrdia que no comprenien que per a Espanya entrar en una guerra, en la qual fins ara havia tingut decisió oficial ferma de no entrar, només significaria el seu definitiu enfonsament. La raó havia de refrenar les passions aliadòfiles i germanòfiles; Antoni Font criticava durament el dirigent carlista Juan Vázquez de Mella i el republicà populista Alejandro Lerroux com a grans propagandistes d'aquestes dues tendències fatídiques:

Els lirismes de Mella, en els que posa més retòrica que convicció, i la sed d'or de Lerroux, que no's veu mai satisfeta, han d'ésser acallats per la veu reflexiva de la raó. De cap manera la joventut espanyola deu anar a orient i a occident a vessar la seva sang per a servir els interessos dels malvats, rojos o negres, que desitgen que nostra nació també naufragui en aquest furios temporal que ha desencadenat el vendabal de l'or anglès⁶.

Malgrat l'aparició d'aquest article, com hem anat avançant, després dels mesos inicials *El Baix Penedès* va mostrar sense embuts la seva inclinació per França i la causa aliada. L'aparició d'un article neutralista a les seves pàgines era incoherent amb l'orientació demostrada en anteriors exemplars del setmanari, de manera que els redactors van excusar l'aparició d'aquest article per no deixar dubtes sobre els seus posicionaments entorn del conflicte; per això mateix, sota el mateix article, van escriure una nota que deia:

Adhuc no estar conformes del tot amb algunes de les apreciacions que nostre bon amic Antoni Font fa en el present article, no tenim in-

⁶ A. FONT, "Fins quan?", *EBP*, 26-6-1915, p. 1.

convenient en publicar- lo, en primer lloc, per anar baix la responsabilitat de la seva firma i en segón, perquè hem de regoneixer que en el mateix hi hà un fons de veritat que no's pot negar. N. de la R.

En un altre ordre de coses, l'equiparació de la neutralitat a la germanofília per part de l'esquerra catalanista va ser una construcció mental que també va tenir ressò a *El Baix Penadès*. En el setmanari local, J. Vidal Canyella acceptava, malgrat deixar clara la seva aliadofília, que els vendrellencs catalanistes i republicans podien acollir la neutralitat com a instrument per salvar la vida de tot jove espanyol, però el que no es podia acceptar era una neutralitat germanòfila. En aquest cas, els que identificava com a dibuixants de germanofília sobre el quadre de la neutralitat era als carlistes:

*Pero lo que no podem, ni volem, ni devem estar conformes ni permetre-ho, és que'ls Jaumins tractin d'imposar-nos una neutralitat germanòfila.*⁷

En un sentit similar s'expressava Ferran Rosell en un article de setembre de 1916, que alertava d'una amenaça d'instrumentalització de la neutralitat per part del carlisme:

*Els jaumins (carlistes) volen aprofitar la neutralitat com un vehícol per a portar- hi son rei, com un mirallet per arrastrar voluntats, com un tònic per refer son partit.*⁸

En definitiva, la neutralitat seria percebuda i reflectida a *El Baix Penadès* d'acord amb el pensament aliadòfil compartit per les esquerres catalanistes, i molt significadament per la UFNR, a la Catalunya de l'època. Els sentiments cap a la neutralitat assenyalaven aquesta com un mal necessari, una xafogor que s'havia de suportar, originada pels mals d'una nació endarrerida, poc fecunda, abatuda i miop. L'opció de la neutralitat era l'opció de la derrota sense lluitar, de la retirada d'avantbraç; el rol d'espectadors passius per força, no per convicció, causava ressentiment entre els redactors i col·laboradors d'*El Baix Penadès*, clars aliadòfils que, malgrat comprendre que la neutralitat tenia els seus avantatges, ja que Espanya no patiria tant com les nacions bel·ligerants, sentien que moralment representava un gest innoble, vergonyós, humiliant.

⁷ J. VIDAL CANELA, "Neutralitat", *EBP*, 10-7-1915, p. 1.

⁸ F. ROSELL, "La Guerra Civil", *EBP*, 23-9-1916, p. 1.

EL BAIX PENADÈS, REFLEX DE L'ALIADOFÍLIA DEL CATALANISME D'ESQUERRES DURANT LA GRAN GUERRA (1914-1918)

El Baix Penadès, a l'inici de l'esclat de la Primera Guerra Mundial, va optar per no posicionar-se sobre el conflicte més enllà d'avorrir la guerra com a esclat d'inhumanitat i violència. Com hem vist, en els primers mesos el setmanari va semblar abrigallar la neutralitat com a opció necessària. Però, com s'ha exposat també, a mesura que a nivell general s'anaven definint dues esferes ideològiques, la dels aliadòfils i la dels germanòfils, i la UFNR anava exhibint un diàfan sentiment aliadòfil, el setmanari comarcal va anar defensant la victòria de les potències de la Triple Entesa. Era natural que si la UFNR i el catalanisme d'esquerres i republicà es van anar posicionant a favor de França i els altres països de la Triple Entesa, *El Baix Penadès* també acabés adoptant aquest posicionament per convicció sincera, ja que, com s'ha dit, la mentalitat progressista es va veure representada per França, a la qual es revestia tradicionalment de valors de modernitat, progrés, cultura i democràcia. El primer esment al caràcter democràtic de França enfront del pretès autoritarisme d'arrel germànica va aparèixer a *El Baix Penadès* en una data molt primerenca, el 5 de setembre del 1914:

Més ara es tracta d'una guerra, al nostre entendre, provocada per dos principis diametralment oposats: D'una part –la provocadora– ens vindria la preponderància regressiva, l'imperialisme absolut; i de l'altra –la provocada– ens arribaria la tolerància, l'absolut dret de ciutadania. Pot argüir-se'ns que no representen pas la França i la Rússia l'ample esperit tol·lerà i lliberal a que aspirem, però de plè en el criteri de que'l litigi no està plantejat entre dites nacions i Alemanya, sino entre aquesta i Anglaterra, no cal pas dubtar de lo que cada una representa en quant a la llibertat.⁹

Dues setmanes després de l'aparició del citat article, apareixeria un altre molt més dur contra Alemanya. Aquell article, en essència, suposava un punt d'inflexió que anul·lava tot rastre d'imparcialitat per part del setmanari catalanista i d'esquerres vendrellenc respecte a la Gran Guerra: intel·ligentment, i emprant la reproducció d'un article d'un alemany horroritzat amb els actes de guerra del seu país, Karl Eise, per donar més solemnitat i vigor a la crítica

⁹ ALEU FIGUEROLA, J. "Devem rebel·lar-nos contra la guerra", *EBP* [El Vendrell] 5-9-1914, pàg. 1.

d'Alemanya, s'estigmatitzava la nació germànica relegant-la a una realitat de barbàrie i virulència. L'article emfasitzava les barbàries de les tropes germàniques, retratant-les com a assassines de víctimes innocents, sense assenyalar en absolut cap acte controvertit comès per part de les tropes franceses. L'article buscava, en definitiva, criminalitzar injustament les tropes alemanyes i la civilització germànica, com a necessària avantsala per acabar definint ulteriorment amb claredat la posició aliadòfila del setmanari:

*Les tropes del Kaiser han empleat la seva cultura i els seus sentiments, fusellant sens compassió a gent pacífica i indefensa, arrasant pobles sense cap consideració, i imposant despòticament impostos, com si els vençuts fossin caus de bandolers. Veus aquí de quina manera, malgrat la seva civilització, contribueixen a l'obra civilitzadora de la humanitat.*¹⁰

Cal reiterar que aquesta criminalització era el primer pas per defensar l'aliadofília, la preparació, el necessari prolegomen. Com podem observar, l'esquema evolutiu reflectit a *El Baix Penedès* s'avenia amb l'esquema seguit per la vida intel·lectual i política a Espanya i Catalunya: d'una neutralitat inicial i un silenci no comprometedor al voltant de la guerra europea, es pensava a defensar la causa aliada, i per això era convenient trastocar els fonaments de la consciència col·lectiva amb una estigmatització d'Alemanya i el seu esperit bel·licista prussià, que antany havia estat assenyalat per molts com un esperit clau per mantenir la pau al món. Si s'havia criminalitzat Alemanya, era l'hora de fer el salt a la marcada aliadofília, que a *El Baix Penedès* es va expressar clara a la fi de l'any 1914, aprofitant en bona mesura la vulneració que l'Imperi alemany havia fet de la neutralitat belga l'agost del 1914:

Es pot ésser, en consciència, germanòfil davant els procediments empleats per les tropes teutones? El primer país que'n tocà les conseqüències fou Bèlgica; poble humil i feiner, que no's cuidava sinó de millorar i intensificar el radi de vida i d'acció de la seva producció. Poble culte en el qual s'emmirallaven els altres pobles. I després de Bèlgica seguí la noble França, asil d'extrangers, en la qual s'hi trobava hospitalitat, respecte i justícia. Foren els dos primers pobles que l'onada teutona invadí, fent-hi sentir els seus barbres procediments. (...) Pero aquesta guerra, segons es

¹⁰ S. E. "Civilització alemanya". *EBP* [El Vendrell] (19-9-1914), pàg. 2.

*vé pronosticant, representa la defensa i la lluita en pro de la alta espiritualitat humana contra l'imperialisme que pretenia imposar-nos una raça de gent fanàtica. Fora un erro grandíssim, doncs, que Espanya es declarés germanòfila, tenint en compte el seu crític estat de defensa i la situació geogràfica que ocupa en el vel continent de l'Europa. Entre els qui abunden més les tendències germanòfiles és entre'ls ignorants, els inconscients i'ls retrògrades; entre'ls homes que pensen, els d'esperit lliberal, hi trobareu els sentiments vers la noble França i'ls seus aliats. Aquests, científic i moralment, representen la raó, car lluiten per la llibertat i la justícia ultratjades. Els austro-alemanys representen l'opressió, la tirania dels pobles. Exposant fets i veritats, devem expressar les nostres simpaties pels pobles que lluiten per la raó, la llibertat i la justícia, fent-nos mereixedors del seu respecte. L'Alemanya no pot tenir-ne ressentiment de la nostra conducta, ja que d'ella és la culpa.*¹¹

A partir de finals del 1914, *El Baix Penadès* demostrava reiteradament la seva simpatia aliadòfila. En línies generals la idea essencial reflectida a *El Baix Penadès*, reflex de l'esquematització general sobre la guerra europea i els seus bàndols duta a terme per l'esfera intel·lectual, política, i, *grosso modo*, també social, era que en la contesa s'enfrontava *le libre esprit* d'una França percebuda com la representant de l'ideal de justícia i llibertat i *l'autoritär natur* d'una Alemanya lligada a la intolerància, la doctrina rígida, el conservadorisme i l'arrogància militarista. La insistència en un caràcter alemany arrogant, rebec, autoritari, dur i militarista seria una característica d'*El Baix Penadès*. En un article d'abril de 1915 es feia el militarisme alemany, assenyalat com a culpable de la guerra, deutor de l'esperit d'Otto von Bismarck, el Canceller de Ferro del Segon Reich alemany i principal artífex de la unificació alemanya:

*L'ombra d'aquell ha vingut aletejant damunt de l'Alemanya, mantenint en els llurs governants i governats l'esperit guerrer i imperialista d'aquell home de ferro, dominador, crudel i sanguinari, i quina política imperialista, guerrera i de domini ens ha portat la sagnanta guerra actual que està desolant els terrers dels Estats centrals de l'Europa (...).*¹²

Veiem com sempiternament se situava Alemanya com una força militarista antagònica als ideals de democràcia i llibertat. Això fa encara més destacable

¹¹ ESVERTIT, S. "La situació d'Espanya". *EBP* [El Vendrell] (19-12-1914) pàg. 1.

¹² R., "Bismarck". *EBP* [El Vendrell] (17-4-1915) pàg. 1.

un article excepcional aparegut al número 489 d'*El Baix Penadès*, en el qual es reproduïen paràgrafs publicats en un diari barceloní el nom del qual no s'esmentava i en el qual es perfilava vagament la idea de l'existència de dues Alemanyes, dues naturaleses, dues visions: una, la representada pels organismes de poder, fèrrriament reaccionària i militarista, i, diferent a ella, la representada pel poble alemany:

*L'enemic principal del poble alemany es trova dins Alemanya mateixa: l'imperialisme alemany, el partit guerrer alemany, la diplomacia secreta alemanya.*¹³

Aquestes paraules reflectien una altra visió, en aquest cas moderada, de la realitat alemanya compartida per aquells que, esgarriats pel militarisme germànic, veien cobert per aquell l'ànima d'un poble noble en el qual florien la bellesa i la noblesa, una capa aferrada al silenci per la superposició d'una escorça que havia de ser arrencada. Possiblement el redactor d'aquell article havia entrat en contacte amb el pensament intel·lectual del mallorquí Gabriel Alomar Villalonga, que va defensar en múltiples escrits l'existència d'una Alemanya dual. Alomar, al seu torn, era el principal ressò en terres catalanes del pensament d'un altre gran intel·lectual francès, el pacifista europeista Romain Rolland, el qual va ser criticat intensament pel grup intel·lectual aliadòfil català aglutinat en el projecte de la revista *Iberia*. Aquell sector veia en Rolland una figura massa tèbia, moderada. I és que la creença en aquelles dues Alemanyes, la confiança que a Alemanya residia una essència espiritual d'homes esplèndids els grans baluards dels quals podrien ser Kant, Wagner, Nietzsche o Goethe, era un signe de moderació, i en aquells moments la cultura política i intel·lectual, de militància ideològica amb un o un altre bàndol, i la publicista d'enquadrament ideològic, afavoria la invisibilitat i el menyspreu de les opinions que defensaven una Alemanya diferent a la representada pel militarisme prussià.¹⁴ La principal opció en aquells anys va ser l'estigmatització d'Alemanya, assignant-li un esperit reaccionari, i aquesta

¹³ E., "Alemanya per dintre". *EBP*, [El Vendrell] (7-8-1915) pàg. 1.

¹⁴ En aquest sentit, cal dir que la cultura germànica, que havia estat admirada pel racionisme tècnic i la seva vessant romàntica, amb exponents com Wagner, va experimentar a l'Estat espanyol un important rebuig amb l'esclat del conflicte, especialment entre els intel·lectuals aliadòfils, que van voler adscriure Alemanya a una naturalesa autoritària amb escassos matisos. P. Ortiz de Urbina, "La Primera Guerra Mundial y sus consecuencias: la imagen de Alemania en España a partir de 1914", *Revista de Filología Alemana*, 15/1 (2007), pp. 193-206.

idea va xopar la premsa aliadòfila i qualsevol altre mecanisme de difusió del pensament aliadòfil. A *El Baix Penedès* la principal opció també va ser la més simple (malgrat l'aparició puntual de l'esmentat article), la d'esquematitzar una França de valors ètics bons oposada a una Alemanya de valors nocius. Aquest maniqueisme es tornava a expressar a *El Baix Penedès* el setembre de 1915, en un article en el qual, entre altres coses, es titllava Alemanya de generadora de terror:

*Van més de tretze mesos de guerra, i Alemanya no sembla haver perdut res de son vigor. Acumulant ses energies ja a Orient, ja a Occident, s'ha proposat en diferents ocasions aterroritzar al món imposant així, amb la pau, sa voluntat sobirana.*¹⁵

Un altre bon exemple d'aquesta esquematització reduccionista operativa per a les intencions discursives de l'aliadofília el trobem l'abril de 1917:

*Després de la revolució de Rússia amb seguretat que som a Espanya la nació més endarrerida i apartada de l'ideal de justícia i llibertat que s'està defensant per part dels aliats i contra els imperis centrals.*¹⁶

Els exemples d'aliadofília a *El Baix Penedès* foren nombrosos. A mesura que va anar avançant la contesa militar, l'aliadofília cada vegada va semblar més decidida. Al juny de 1917, en celebració del dia del Corpus, el Centre Republicà va organitzar al Vendrell una sessió cinematogràfica, la recaptació de la qual aniria en benefici dels soldats francesos ferits en la guerra; aquella obra de caritat va tenir molt èxit, la qual cosa va servir al setmanari del Vendrell per generalitzar les simpaties de la població vendrellenca pels aliats. L'article escrit a propòsit de la notícia d'aquell acte denota una aliadofília molt accentuada:

La crida feta als vendrellencs per a que la seva caritat anés a ajudar a la Llibertat, mitigant, moral i materialment els dolors de la heroica raça francesa que s'està desagnant avui en la seva mateixa patria contenint, combatint i aniquilant al monstruós odiós, i mil voltes maleit militarisme prussià, arribá, com no podia menys de succeir, en lo més profund de l'ánima vendrellenca tot ella

¹⁵ "L'estat d'esperit dels aliats". *EBP* [El Vendrell] (11-9-1915) pàg. 1.

¹⁶ R. N., "Com sempre". *EBP* [El Vendrell] (28-4-1917) pàg. 1.

*noblesa, tota ella demòcrata de soca-arrel, tota llibertat per sentiment i per temperament.*¹⁷

El Baix Penadès sempre mantindria la seva posició aliadòfila: els últims exemples d'aliadofília apareguts a *El Baix Penadès* així ho confirmen. A l'agost del 1918, revertint la sentència de Jacinto Benavente, declarat germanòfil espanyol, "França està perduda", un article en el setmanari del Vendrell portava per títol "França està salvada". En l'article es plasmava un entusiasme davant la imminent derrota germànica, un somni a punt de fer-se realitat, i per descomptat es revestia França dels valors positius sempiternament cultivats:

*Aquella onada que amb bramuls amansaçadors sobre la vella Europa 's llençava, aixafant Bèlgica i després la França, va quedar enclavada en les hermoses valls de la Champanya, rebent el cop fatal vora el gloriós riu Marne. Allí aquell gran home del petit poble de Rivesaltes va deturar-la. Durant quatre anys ha provat d'empendre la marxa per a devorar lo que sempre li ha fet goig. Mes el vell i expert mariner d'aquella terra de llibertat santa, va pararli la xarxa, i d'allí no s'ha pogut moure, malgrat els seus esforços gegantins, fins are, de mica en mica, va quedant destroçada. (...) Prou se redreçava l'onada kaiseriana per a engolir-se'l gran París, joia del món en tots els rams del saber humà (...). Els aconteixements bèl·lics d'aquests últims dies fan preveure'l felix desenllaç de l'actual lluita. Per això diem que la França està salvada, i amb ella el món, perquè tot un món formen les nacions ultratjades i oprimides actualment.*¹⁸

Un altre article en el qual un redactor d'*El Baix Penadès* plasmava la seva aliadofília i la seva voluntat que França guanyés la guerra deia així:

*Nosaltres, que sentim fortes simpaties per la heroica França, que esperem d'ella i dels seus aliats llibertat de tots els pobles oprimits, i l'esfondrament per tota la eternitat del imperialisme, que desitjem com qui més sentir el cant victoriós del gall francès cridant al Sol de la Llibertat (...).*¹⁹

¹⁷ "Vendrell francòfil". *EBP* [El Vendrell] (9-6-1917) pàg. 1.

¹⁸ ESVERTIT, S. "França està salvada". *EBP* [El Vendrell] (31-8-1918) pàg. 1.

¹⁹ J. R. B., ""iNo ve la pau encare!". *EBP* [El Vendrell] (19-10-1918) pàg. 1.

Quan la fi de la guerra ja era una imminència de qüestió de dies, a l'entusiasme aliadòfil plasmat a *El Baix Penadès* es va sumar una esperança en un element que, paradoxalment, s'havia deixat bastant al marge o almenys no s'havia explicitat fins llavors en els articles sobre la guerra apareguts en *El Baix Penadès*. Esperonats per les propostes dels Catorze Punts del president nord-americà Thomas Woodrow Wilson, que encoratjaven la sobirania i el desenvolupament autònom de les nacionalitats, els redactors d'*El Baix Penadès* es van aferrar a la idea que la fi de la guerra i el nou panorama internacional afavoririen els interessos de les nacionalitats i, entre elles, els de Catalunya, la qual s'esperava que fos dotada d'una àmplia autonomia a instància de les potències vencedores. La idea que la fi de la Gran Guerra comportaria l'alliberament de les nacionalitats oprimides va aparèixer així en el setmanari:

*Sentim dintre nostre una satisfacció pregonada degut a la victòria dels aliats, perquè més que una victòria, significa'l triomf dels principis de la redenció dels pobles oprimits; perquè en el resorgiment d'aquelles nacionalitats ensorrades fins ara baix les grapes opressoras dels Estats imperialistes, desapareixerán coronas i ceptres, naxent noves repúbliques, i aixís florirà una nova vida dintre la organització humana.*²⁰

Quan la guerra va acabar definitivament, la més absoluta alegria va envair els redactors d'*El Baix Penadès*, que veien en el triomf de França el triomf dels ideals que ells defensaven. L'exaltació aliadòfila va trobar en el número corresponent al 16 de novembre de 1918, el primer després de la fi de la Gran Guerra (11 de novembre de 1918) la seva màxima expressió. Entre la celebració de la victòria francesa, es deixava albirar la voluntat que Catalunya fos una d'aquelles nacions que anaven a florir lliures:

Alemanya ha sigut vençuda i amb ella tota la xusma dels homes que desencadenaren, la guerra mundial. Podem dir, doncs, que la raó ha vençut a la força, que ha arribat l'hora de la lliberació humana. L'imperialisme ha caigut, i sobre les seves runes s'aixequen resplandents els nous Estats constituïts en repúbliques. Les armes victorioses dels aliats han sigut qui han originat el reviscolament dels pobles germànics, despertant-los del seu somni infecond, empenyent-los

²⁰ ESVERTIT, S. "La lluita entre'l bé i el mal". *EBP* [El Vendrell] (9-11-1918).

vers la revolució per a imposar una nova democràcia que borri tots els equívocs comesos pels antropofacs destronats. Mentre aquelles nacions celebren el triomf de la llibertat, Espanya resta indiferent, com si fos un cos sense ànima, com si per ella no existís res per regenerarse. I amb ella Catalunya sofrint el jou ignominiós d'una política injusta sense respectar per a res les seves aspiracions. Per això dintre nostre hi fulgura resplandent l'esperit lliberal al veure que l'Alsàcia-Lorena retorna a la seva mare França, que la Polònia, la Bohèmia i altres germanes seves allà en els camps de la nostra Europa s'alcen magestuoses, triomfants i lliures. Avui, aquelles nacionalitats reviuem. Saludem amb el cor plè de joia'l seu desvetllar i fem que aquesta hora suprema no passi desaparcebuda per nosaltres.²¹

L'atenció pel proliferar de les nacionalitats fins llavors sense estat, com hem vist, va ser gran en els últims moments de la guerra fins al seu final, però també un cop firmat l'armistici pel qual Alemanya quedava derrotada. Així, els canvis en l'escenari europeu posteriors a la fi de la contesa armada van animar els redactors d'*El Baix Penadès* a posar més èmfasi en la reivindicació autonomista, amb la intenció d'afegir com més lectors millor a aquella demanda:

Estem pròxims a presenciar les grans transformacions que venen a rejuvenir a la vella Europa, i Espanya, aquest estat artificios, aquesta ficció d'unitat predicada tants segles, sense arrels positives en la majoria de les nacionalitats ibèriques, esdevé, també, propensa la descomposició, si és que'ls d'allà no miren d'estudiar bé la lliçò del dia, com la portem apresada els d'aquí, fa moltíssims anys.²²

En definitiva, *El Baix Penadès* i la seva evolució respecte al seu posicionament al voltant dels bàndols enfrontats a la Gran Guerra va seguir i va reflectir perfectament la mateixa evolució respecte a aquesta temàtica experimentada pel catalanisme d'esquerres. L'aliadofília era la filia natural per a l'esquerra política, que va veure sempre en França l'eterna portadora dels ideals de democràcia i llibertat des d'almenys la Revolució Francesa.

²¹ S. E., "Alemanya vençuda". *EBP* [El Vendrell] (16-11-1918).

²² S. BIS., "Una veu més". *EBP* [El Vendrell] (4-1-1919) pàg. 1.

CONCLUSIONS

En esclatar la que seria la primera de les guerres mundials, l'impacte no només va ser viscut pels països bel·ligerants; per onsevulla, va arribar l'impacte en la dimensió emocional, en l'esfera d'allò mental, el més profundament espiritual, ideològic. L'Estat espanyol, que travessava uns moments difícils, prudentment va optar per la neutralitat, una decisió materialment convenient. En un primer moment, la neutralitat oficial declarada pel govern del president Eduardo Dato va ser majoritàriament acceptada com la millor opció, tenint en compte les limitacions de tota mena de l'Espanya del moment. No obstant això, en el plànol ideològic, el clàssic recobriment de valors a cadascun dels bàndols enfrontats, llavors intensificat, i la significació de tals valors, havien d'acabar inexorablement per polaritzar el flux de les mentalitats espanyoles i catalanes a favor d'un o altre bàndol. Un dels trets que més destaquen respecte als posicionaments públics sobre la Gran Guerra és la sorprenent convergència d'interessos i expectatives entre polítics, intel·lectuals i periodistes, que van ser els grans pols que van marcar l'enfrontament dialèctic entre aliadòfils i germanòfils. Bona part de la intel·lectualitat i moltes personalitats polítiques van utilitzar la premsa com a vehicle per a les seves idees, marcant en un al·luvió de pàgines la dinàmica de la controvèrsia entre aliadòfils i germanòfils.

I la premsa local no va estar al marge d'aquelles dinàmiques. En aquest article s'ha emprat com a font per demostrar tal asseveració un setmanari fonamentalment local circumscrit a la localitat penedesenca del Vendrell. *El Baix Penadès* era més deutor de la cultura política catalanista d'esquerres i republicana que de l'ampli ventall de reflexió intel·lectual catalana, si bé s'ha d'insistir que, malgrat això, en aquells moments i sobretot respecte a la Gran Guerra, entre política i intel·lectualitat va haver-hi una gran hibridació. Com hem vist, el setmanari del Vendrell reflectia els posicionaments d'aquell catalanisme d'esquerres i era un gran portaveu del partit nacionalista d'esquerres UFNR, partit aliadòfil. *El Baix Penadès* innegablement es va veure impel·lit per la marea del catalanisme d'esquerres i es va emmotllar perfectament a la seva dinàmica, com he anat demostrant, passant amb celeritat d'un tènue silenci inicial que pretenia no posicionar-se, d'una connivència amb la neutralitat, a una declarada i jurada aliadofília. Al final de la guerra, l'esperança en una autonomia es va veure redoblada pels punts de Wilson. La neutralitat va aparèixer a les pàgines d'*El Baix Penadès* com la vergonyosa necessitat d'Espanya, i progressivament va anar sent durament criticada.

En última instància, *El Baix Penadès* resulta una font de primer ordre per a l'estudi de l'aliadofília en la premsa catalanista i d'esquerres. Això ha de fer reflexionar sobre les capacitats de les fonts locals per a l'estudi, i especialment com aquestes fonts es perfilen com un innegable reflex de l'estat d'opinió general o d'un determinat sector ideològic o poblacional. En el cas que ens ocupa, les opinions respecte a la Gran Guerra ofertes per *El Baix Penadès* van poder influir de manera notable en la lectura que els habitants del Vendrell van fer de la Gran Guerra, un gran conflicte general al qual molts van tenir accés informatiu precisament a través de la proximitat d'un setmanari local i comarcal. Certament, cal significar aquí la potencialitat de la premsa local com a creadora d'opinió. Precisament, el catalanisme republicà i d'esquerres va tenir un fort arrelament electoral al Vendrell en aquells anys, i els actes de beneficència envers els ferits francesos a la guerra van tenir un gran èxit, i no seria dubtós que el setmanari *El Baix Penadès* hi influís en major o menor força. En definitiva, l'impacte de la Gran Guerra a Espanya i Catalunya va ser molt gran, i la premsa, fins i tot la local, es va veure commocionada per la Gran Guerra, i va perseguir uns ideals defensant un o un altre bàndol. L'aposta d'*El Baix Penadès* per França va ser clara, i els seus articles aliadòfils són un bon exemple de les tesis sostingudes pels sectors favorables a França i els altres països aliats, sectors predominants a Catalunya i al Penedès.

Alejandro Acosta López

Graduat en Història (UB)

Màster en Història Contemporània i Món Actual (UB)

Autor de:

"El debat entre aliadòfils i germanòfils a la premsa local del Vendrell (1914-1918): un reflex a través del setmanari penedesenc 'El Baix Penadès' (I)", *Revista del Penedès: publicació de l'Institut d'Estudis Penedesencs*, 32/1 (2016), pp. 36-48

"El debate entre aliadófilos y germanófilos en España en los años de la Gran Guerra", trabajo de Fin de Grado publicado digitalmente en el Depósito Digital de la Universidad de Barcelona (junio 2014). Disponible en: <http://diposit.ub.edu/dspace/handle/2445/66041>

"Hacia un balance del estudio historiográfico de los republicanos españoles en la Resistencia Francesa", *Spagna contemporanea*, 49/1 (2016), pp. 149-167.

"Desde Rusia con amor: el contexto geopolítico en los Balcanes de la Guerra Fría en James Bond", *Filmhistoria online*, 2/26 (2016), pp. 41-55.

Alejandro, "Agente 007 contra el Dr. No: la carrera espacial amenazada desde el Caribe", *Filmhistoria online*, 27/2 (2017), pp. 27-39.

"Aliadófilos y germanófilos en el pensamiento español durante la Primera Guerra Mundial. Balance historiográfico de una guerra civil de palabras", *Studia Historica: Historia Contemporánea*, 35/1 (2017), pp. 339-367.

"La pérdida de las Floridas", *La Aventura de la Historia*, 233/1 (marzo de 2018), pp. 34-39

BIBLIOGRAFIA

- ABBAD RÍOS, Francisco, "Joaquín Costa y la polémica sobre el problema de España", *Argensola: Revista de Ciencias Sociales del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, 6/1, 1951, pp. 101-124.
- CASASSASYMBERT, Jordi, "Espacio cultural y cambio político: los intelectuales catalanes y el catalanismo", *Espacio, Tiempo y Forma, Serie V, Historia Contemporánea*, 6/1, 1993, pp. 55-80.
- DEVESAPÁJARO, David, "El discurs pacifista dins de l'anarcosindicalisme: el cas de Badalona i Mataró durant la Primera Guerra Mundial", *Cercles: revista d'història cultural*, 11/1, 2008, pp. 154-167.
- DÍAZ-PLAJA, Fernando, *Francófilos y germanófilos: los españoles en la guerra europea*, Barcelona, Dopesa, 1973.
- ESCULIES, Joan, *Joan Solé i Pla : un separatista entre Macià i Companys*, Barcelona, Edicions de 1984, 2011.
- ESCULIES, Joan; MartínezFiol, David, *12.000: els catalans a la Gran Guerra*, Barcelona, Ara, 2014.
- FUENTESCODERA, Maximiliano, *El campo de fuerzas europeo en Cataluña: Eugeni d'Ors en los primeros años de la Gran Guerra*, Lleida, Universitat de Lleida - Pagès Editors, 2009.
- FUENTESCODERA, Maximiliano, *España en la Primera Guerra Mundial: una movilización cultural*, Madrid, Akal, 2014.
- MARTÍNEZ FIOLE, David, *El catalanisme i la Gran Guerra: 1914-1918: antologia*, Barcelona, La Magrana, 1988.
- MARTÍNEZ FIOLE, David, *Els "Voluntaris catalans" a la Gran Guerra: 1914-1918*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991.
- MEAKER, Gerald, "A Civil War of Words: The Ideological Impact of the First World War on Spain, 1914-1918", en Schmitt, Hans A. (ed.), *Neutral Europe Between War and Revolution, 1917-1923*, Charlottesville, University Press of Virginia, 1988, pp. 1-65.
- MENÉNDEZ ALZAMORA, Manuel, *La Generación del 14: una aventura intelectual*, Madrid, Siglo XXI, 2006.
- MORALESLEZCANO, Víctor, "La intelectualidad del 14 ante la guerra", *Historia 16*, 63/1 (1981), pp. 44-52.
- NAVARRAORDOÑO, Andreu, *1914: aliadófilos y germanófilos en la cultura española*, Madrid, Cátedra, 2014.

ORTIZ DEURBINA, Paloma, "La Primera Guerra Mundial y sus consecuencias: la imagen de Alemania en España a partir de 1914", *Revista de Filología Alemana*, 15/1 (2007), pp. 193-206.

RAFANELL, August, "Intel·lectuals catalans pro Germania", *Afers*, 64/1, 2009.

ROMEROSALVADÓ, Francisco José, *España 1914-1918: entre la guerra y la revolución*, Barcelona, Crítica, 2002.

SAFONTPLUMED, Joan, *Per França i Anglaterra: la Primera Guerra Mundial dels aliadòfils catalans*, Barcelona, A Contra Vent, 2012.

SANTACREU, José Miguel, "La otra generación española del 98: los pensadores nacionalistas", *Estudios*, 55/1 (invierno 1998-1999), pp. 39-66.

RECURSOS ELECTRÒNICS EMPRATS

Biblioteca de Catalunya, *ARCA: Arxiu de Revistes Catalanes Antiques* [en línia], Barcelona,

Biblioteca de Catalunya, 2005. [Consulta: 3 de març de 2016]. Disponible a: <http://www.bnc.cat/digital/arca/>